

ПОГЛЯД НАЎЗАЕМААДНОСІНЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА З КАРАЛЕЎСТВАМ ПОЛЬСКІМ ПЕРЫЯДУ КАНЦА XIV – СЯРЭДЗІНЫ XVI СТ. У ПОЛЬСКАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ

Даследаванне ўзаемаадносін паміж Вялікім Княствам Літоўскім (далей – ВКЛ) і Каралеўствам Польскім займае важнае месца ў польскай гістарыяграфіі XIX – пачатку XXI ст. З улікам абмежаванага аб’ёму публікацыі складана падрабязна разгледзець нават самыя ключавыя аспекты тэмы. Таму мы спынімся на кароткай характарыстыцы творчасць польскіх гісторыкаў, якія займаліся праблемамі літвінска-польскіх дачыненняў перыяду канца XIV – сярэдзіны XVI ст.

Пачынальнікам навуковага падыходу да вывучэння заяўленай праблемы ў польскай гістарычнай навуцы можа лічыцца “бацька польскай рамантычнай гістарыяграфіі” і заснавальнік т.зв “лелявелеўскай” гістарычнай школы Іаахім Лялевель (1786 – 1861), аўтар даследаванняў па палітычнай гісторыі ВКЛ і Польшчы. Створаны ім нарыс гісторыі беларускіх і літоўскіх зямель з глыбокай іх старажытнасці да 1569 г. па сутнасці быў першай спробай аб’ектыўнага аналізу адбываўшыхся тут працэсаў. У яго версіі гісторыя ВКЛ і Польшчы паміж Крэўскай і Люблінскай уніямі разглядаліся як альтэрнатыўныя шляхі двух народаў (польскага і літвінскага) да адзінай мэты¹. Традыцыі І. Лялевеля працягнулі карыфей кракаўскай гістарыяграфічнай школы Юзаф Шуйскі (1835 – 1883)², апалагет Люблінскай уніі, у якой ён бачыў праяву цывілізатарскай “місіі” Польшчы на Усходзе, і граф Казімір Стадніцкі (1808 – 1886), навуковыя інтарэсы якога ахоплівалі пытанні сярэдневечнай гісторыі ВКЛ і генеалогіі Гедымінавічаў³.

Аднак актывізацыя даследаванняў па праблемах літвінска-польскіх узаемаадносін адбылася толькі на мяжы XIX – XX стст., калі пабачылі свет працы такіх польскіх гісторыкаў як Анатоль Лявіцкі (1841 – 1899)⁴, Францішак Чэрны-Шварцэнберг (1847 –

¹Lelewel J. Dzieje Litwy i Rusi aż do unji z Polską w Lublinie 1569 zawartej. Poznań, 1844; Tenże. Dzieła. T. 10: Dzieje Litwy i Rusi aż do unji z Polską w Lublinie 1569 zawartej. Warszawa, 1969; Tenże. Dzieła. T.6: Historia polska do końca panowania Stefana Batorego. Warszawa, 1962.

²Szujski J. Dzieje Polski badań spisane przez Józefa Szujskiego. T. 2. Jagielloni. Lwów, 1862.

³Stadnicki K. O tronie elekcyjnym domu Jagiellonów w Polsce. Lwów, 1880; Tenże. Bracia Władysława-Jagielly Olgierdowicza, Króla Polski, Wielkiego Xięcia Litwy: jako dalszy ciąg “Synów Giedymina”. Ztablicami genealogicznymi. Lwów, 1867; Tenże. Olgierd i Kiejstut, synowie Gedymina, w. Xięcia Litwy. Lwów, 1870; Tenże. Korijat Gedyminowicz i Korijatowicze // Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. Kraków, 1877. T. 7. S. 1–146; Tenże. Synowie Gedymina wielko-władcy Litwy: Monwid-Narymunt-Jawnuta-Koriat. Wyd. nowe przerobione i powiększone. Lwów, 1881.

⁴Lewicki A. Sprawa unii kościelnej za Jagielly // Kwartalnik Historyczny. 1887. № 11. S. 311–312, 326; Tenże. Powstanie Świdrygiełły: ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. Kraków, 1892; Tenże. Nieco o unii Litwy z Koroną // Przegląd Polski. 1893-1894. R. 28. T. II. S. 235–280; Tenże. Zarys historii polskiej aż do najnowszych czasów. Warszawa, 1925.

1917)⁵, Міхал Бобжыньскі (1849 – 1935)⁶, Казімір Костра-Пулаўскі (1846 – 1926)⁷, Станіслаў Закшэўскі (1873 – 1936), Станіслаў Кутшэба (1876 – 1946)⁸, Уладзіслаў Сямковіч (1878 – 1949)⁹, Людвік Фінкель (1858 – 1930)¹⁰, Фрыдэрык Папэ (1856 – 1940)¹¹, Фелікс Канечны (1862 – 1949)¹², Віктар Чэрмак (1863 – 1913)¹³, Освальд Бальцэр (1858 – 1933)¹⁴, Людвік Калянкоўскі (1882 – 1956)¹⁵ і інш., а таксама не этнічнага паляка, але ўрадженца Гнезна Якаба Каро (1935 – 1904)¹⁶. Метавіта ў канцы XIX ст. А. Лявіцкім была сфармулявана тэорыя інкарпарацыі, у адпаведнасці з якой пасля Крэўскага акта 1385 г. ВКЛ перастала існаваць як дзяржава і было пераўтворана ў шэраг правінцый Каралеўства Польскага, і толькі дагавор з Тэўтонскім Ордэнам на в. Салін у 1398 г. і акты Віленска-Радамскай уніі 1401 г. рэаніміравалі яго як асобную дзяржаву¹⁷. С. Кутшэба ўдакладніў канцэпцыю і прыйшоў да высновы, што тэрмін *applicare* ў тэксе Крэўскага акта з’яўляецца сінонімам тэрміна *incorporatio*, і падтрымаў меркаванне аб тым, што ВКЛ было далучана да Польскага Каралеўства¹⁸. Па пытаннях адносін паміж ВКЛ і Польшчай даследчыкамі таго часу асабліва аўтарытэтай лічылася абагульняючая праца С. Кутшэбы “Нарыс гісторыі дзяржаўна-грамадскага ладу Польшчы” (у 4 т., 1905 – 1917; пераклад на рускую мову, т. 1, 1907)¹⁹, у якой аўтар упершыню прапанаваў разгляд літвінска-польскіх адносін з гісторыка-прававога пункту гледжання²⁰. Другі том працы С. Кутшэбы быў прысвечаны ВКЛ. У ім была паказана сувязь дзяржаўных устаноў і права з палітычнымі ладам і сацыяльнай структурай грамадства. Аўтар разглядаў гісторыю ВКЛ да 1791 г. як існаванне самастойнага дзяржаўнага ўтварэння. Дыхтоўны падыход да разгляду пытанняў

⁵Czerny, F. *Panowanie Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506)*. Kraków, 1871.

⁶Bobrzyński, M. *Dzieje Polski w zarysie*. Warszawa, 1879.

⁷Pułaski, K. *Przyczynę do elekcyi Zygmunta I w Litwie i w Polsce* // *Szkice i poszukiwania historyczne przez K. Pułaskiego*. Kraków, 1887. Serya I. S. 71 – 73.

⁸Kutrzeba S. *Historja ustroju Polski w zarysie*. T. 1. Lwów, 1917; T. 2. Lwów, 1921.

⁹Semkowicz W. *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413* // *Miesięcznik Heraldyczny. Organ Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie*. 1913. R. 6. № 11–12. S. 176–190; 1914. R. 7. № 3–4. S. 51–59; Tenże. *Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii horodelskiej 1413 roku* // *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*. Krakow etc, 1914. S. 395–446.

¹⁰Finkel L. *Elekcyja Zygmunta I. Sprawy dynastyi Jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*. Kraków, 1910.

¹¹Papee F. *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich*. T. 1: *Ostatynie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*. Kraków, 1904.

¹²Koneczny F. *Jagiełło i Witold (1382–1392)* // *Przewodnik naukowy i literacki*. 1892. R. XX. T. XX. Zesz. I. Styczeń; Tenże. *Dzieje Polski za Jagiellonów* napisał Feliks Koneczny. Kraków, 1903.

¹³Czermak W. *Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie (1432–1563)* // *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1903. Serya II. T. XIX. S. 348–405.

¹⁴Balzer O.M. *Tradycja dziejowa unii polsko-litewskiej*. Lwów-Warszawa, 1919.

¹⁵Kolankowski L. *Zygmunt August, Wielki Książę Litwy do roku 1548*. Lwów, 1913.

¹⁶Caro J. *Geschichte Polens*. Bd. 5. H. 1. 1455–1480. Gotha, 1886; Tenże. *Dzieje Polski*; przełożył z języka niemieckiego S. Mięczyński. T. 6 : 1481–1506. Warszawa, 1900.

¹⁷Lewicki A. *Powstanie Świdrygiełły: ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną*. Kraków, 1892.

¹⁸Kutrzeba S. *Unia Polski z Litwą* // *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*. Krakow etc., 1914. S. 475.

¹⁹Kutrzeba S. *Historja ustroju Polski w zarysie*. T. 1-2. Lwów, 1917-1921; Кутшеба, С. *Очерк истории общественно-государственного строя Польши / С. Кутшеба; пер. с пол. Я. Пашкович. С-Пб., 1907*.

²⁰Vetulani A. *Stanisław Kutrzeba – historyk prawa* // *Kwartalnik Historyczny*. 1947. № 54. S. 32.

дазволіў С. Кутшэбхутка здабыць рэпутацыю эксперта ў галіне гісторыі літвінска-польскіх адносін. Аднак яго свядомае засяроджванне на пытаннях прававога характару не дазволіла даследчыку з усёй паўнатай разгледзець палітычную спецыфіку стасункаў ВКЛ і Польшчы²¹.

Меркаванні С. Кутшэбы не падзяляў іншы буйны знаўца літвінска-польскіх адносін, заснавальнік гісторыка-юрыдычнай школы ў польскай гістарыяграфіі О. Бальцэр. Ён лічыў, што з часоў Люблінскай уніі 1569 г. існавала адзіная непадзельная польска-літоўская дзяржава, таму і ў XX ст. літоўскія землі павінны належаць Польшчы. Даследчык пачаў палеміку са С. Кутшэбай на старонках “Квартальніка гістарычнага”, не падзяляючы погляды апошняга аб незалежнасці ВКЛ ад Польшчы. Таксама вядомыя яго ўніверсітэцкія лекцыі, якія, нягледзячы на забарону О. Бальцэра іх публікаваць, былі выдадзены пасля яго смерці²².

У 1932 г., праз 13 гадоў пасля пачатку падрыхтоўкі публікацыі, С. Кутшэба, у той час ужо прэзідэнт Польскай акадэміі навук, надрукаваў знакаміты збор дакументаў, якія датычылі ўніі ВКЛ з Польшчай²³. Разам са С. Кутшэбам рэдактарам тома быў У. Сямковіч, ужо вядомы ў той час сфрагіст, даследчык генеалогіі і дыпламатыкі, геральдыст і археограф, які шмат увагі надаў вывучэнню “гербавага брацтва” літоўскага баярства з польскай шляхтай у сувязі з заключэннем Гарадзельскай уніі 1413 г.²⁴. Каштоўнасць названага выдання вызначалася як зместам апублікаваных у ім дакументаў, так і высокай якасцю палеаграфічных і археографічных каментарыяў да тэкстаў дакументаў, змешчаных ва ўводзінах да кожнага з іх. Задачай рэдактараў было не толькі выданне саміх актаў уніі з 1385 па 1791 г., але і ўсіх дакументаў, звязаных з гэтымі падзеямі. Перавага ў выбары крыніц аддавалася арыгіналам. Са 177 дакументаў, змешчаных ў зборы, 81 датычылі Люблінскай уніі 1569 г. Усе крыніцы былі надрукаваны на мовах арыгінала (лацінскай, польскай, старабеларускай і стараўкраінскай). Аднак тэксты, напісаныя кірылічнай графікай, перададзены ў зборніку лацінкай, што рэдактары патлумачылі адсутнасцю ў друкарні рускага шрыфту²⁵.

Падсумаваннем амаль 30-гадовых даследаванняў Ф. Папэ, стала яго грунтоўная манаграфія, прысвечаная літвінска-польскім адносінам і апублікаваная ў 1903 г. у

²¹Ibid. S. 33.

²²Balzer O.M. Tradycja dziejowa unii polsko-litewskiej. Lwów-Warszawa, 1919; Balzer Oswald Marjan (1858–1933)// Polski słownik biograficzny/ Polska Akademia Nauk, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla. T. 1. Abakanowicz Abdank Bruno – Beynart Wojciech. Warszawa-Kraków-Wrocław [etc.], 1935. S. 246.

²³Akta unji Polski z Litwą. 1385 – 1791/ wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Kraków, 1932.

²⁴Semkowicz W. O litewskich rodach bojarских zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413 // Miesięcznik Heraldyczny. Organ Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie. 1913. R. 6. № 11–12. S. 176–190; 1914. R. 7. № 3–4. S. 51–59; Tenże. Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii horodelskiej 1413 roku // Polska i Litwa w dziejowym stosunku. S. 395–446.

²⁵Akta unji Polski z Litwą. 1385 – 1791. Kraków, 1932.S. XXXVII.

Кракаве²⁶. Аўтар не быў схільны ацэньваць іх асабліва аптымістычна. Прадметам асобнага зацікаўлення аўтара стаў перыяд 1480 – 1506 гг., які меў свае адметнасці, звязаныя са зменамі ў грамадска-палітычным жыцці ВКЛ і Польшчы, а таксама ў іх знешняй палітыцы.

Напярэдадні Першай сусветнай вайны значнай падзеяй ў польскай гістарыяграфіі стаў выхад працы Л. Фінкеля, прысвечанай польска-літвінскай уніі і справе выбараў Жыгімонта Казіміравіча на троны ВКЛ і Польшчы²⁷ [13]. Грунтоўнасць працы Л. Фінкеля надалі новыя крыніцы, выяўленыя ў архівах Германіі, Аўстрыі, Венгрыі, Расіі і Італіі. Таксама ён упершыню звярнуў увагу на ролю “дынастычнага фактара” ў справе заключэння ўніі паміж ВКЛ і Польшчай.

У час Другой Рэчы Паспалітай новымі публікацыямі заявілі аб сабе Оскар Халецкі (1891 – 1973)²⁸, Ян Дамброўскі (1890 – 1965)²⁹, Марыян Гумоўскі (1881 – 1974)³⁰, Аліна Вількевіч-Ваўжыньчыкава (1908 – 1997)³¹, Хенрык Лаўмяньскі (1898 – 1984)³², а таксама працягвалі працу ўжо згаданыя Л. Калянкоўскі³³, С. Кутшэба, С. Закшэўскі³⁴ і Ф. Папэ³⁵ [14]. Адною з ключавых праблем польскай гістарыяграфіі гэтага перыяду стала польска-літвінская ўнія, інтарэс да якой падаграваўся яшчэ і палітычнай кан’юнктурай. У гэты час былі напісаны класічныя працы Л. Калянкоўскага, прысвечаныя даследаванню ўплыву дынастыі Ягелонаў на справу ўніі ВКЛ і Польшчы. Гэты вучань Л. Фінкеля, працягваючы вывучэнне ўплыву “дынастычнага фактара”, адзначыў несупадзенне інтарэсаў дынастыі з больш шчыльным польска-літвінскім саюзам падчас кіравання Жыгімонта Старога.

²⁶Papee F. Polska i Litwa na przełomie wieków średnich. T. 1: Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka.

²⁷Finkel L. Elekcyja Zygmunta I. Sprawy dynastii Jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej.

²⁸Halecki O. Dzieje Unii Jagiellońskiej. T. 1–2. Kraków, 1919–1920. T. 1–2; Tenże. Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka. Kraków, 1915; Tenże. Litwa, Ruś i Żmudz jako części składowe Wielkiego Księstwa Litewskiego // Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Kraków, 1916. Serya II. T. XXXIV (59). S. 214–254; Tenże. O unji jagiellońskiej (zarys rozwoju). Warszawa, 1920; Tenże. Idea Jagiellońska // Kwartalnik Historyczny. 1937. R. LI. № 1–2. S. 486–510; Tenże. Od unii florenckiej do unii brzeskiej; przekł. A. Niclewicz. Lublin-Rzym, 1997. T. 1.

²⁹Dzieje Polski średniowiecznej: w dwu tomach/ Roman Grodecki, Stanisław Zachorowski, Jan Dąbrowski. T. 2. Kraków, 1926.

³⁰Gumowski M. Mennica wileńska w XVI i XVII wieku. Warszawa, 1921.

³¹Wilkievicz-Wawrzyńczykowa A. Spory graniczne polsko-litewskie w XV–XVII // Wiadomości studium historii prawa litewskiego Uniwersytetu Stefana Batorego. Wilno, 1938. S. 103–164.

³²Łowmiański H. Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r. // Ateneum Wileńskie. R. 12, 1937. S. 36 – 145(2-e wyd. Lituan-Slavica Posnaniensia. 1987. T. 2. S. 37–123; Tenże. Witold – Wielki Książę litewski. Wilno, 1930; Tenże. Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. T. 1–2. Wilno, 1931–1932.

³³Kolankowski L. Dzieje Wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellonów. T. 1 (1377-1499). Warszawa, 1930; Tenże. Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne. Lwow, 1936.

³⁴Zakrzewski S. Wypadki z lat 1382–1386 w związku z genezą unii // Pamiętnik V Zjazdu Historyków Polskich. T. 1. Lwów, 1930. S. 345 – 354.

³⁵Papee F. Jan Olbracht. Kraków, 1936.

Даследчык таксама падрыхтаваў шэраг работ, прысвечаных пэўным пытанням польска-літвінскіх адносін, такіх як Гарадзельская ўнія ці элекцыя Жыгімонта Казіміравіча³⁶.

Пасля Другой сусветнай вайны выжыўшым і застаўшымся ў краіне польскім даследчыкам даводзілася працаваць у новых умовах, часта змяніўшы тэмы сваіх навуковых зацікаўленняў на больш актуальныя і прымальныя для новай улады. І калі ў канцы 1940-х гг. працы па гісторыі ВКЛ яшчэ выходзілі, як, напрыклад, праца “Літоўскае грамадства XV ст.” Вітальда Камянецкага (1883 – 1964)³⁷, якая была вынікам папярэдніх напрацовак аўтара, то ўжо ў пачатку 1950-х гг. зварот польскіх даследчыкаў да старонак палітычнай гісторыі ВКЛ негатыўна ўспрымаўся ўладамі. Падвергся крытыцы і тэзіс аб гістарычнай “місіі” Польшчы на Усходзе. Сітуацыя змянілася толькі пасля хрушчоўскай “адлігі”, калі гісторыя літвінска-польскіх дачыненняў зноў трапіла ў лік прадметаў даследавання польскіх навукоўцаў.

Адзін з буйнейшых цэнтраў літуаністычных даследаванняў быў створаны ў Познані, куды пасля вайны пераехаў з Вільні Х. Лаўмяньскі. У яго пасляваенных працах прысутнічаў як заахвочваемы ўладамі эканамічны аспект, так і іншыя пытанні гісторыі ВКЛ. Да іх ён звяртаўся, аднак, амаль заўсёды толькі ў выпадку прац больш шырокага плана – аб пачатковых этапах гісторыі славянскіх і балтыйскіх дзяржаў, культурных баках жыцця іх грамадства³⁸. Шэраг прац заснавальніка познаньскай гістарыяграфічнай школы, надзвычай важных для вывучэння літвінска-польскіх адносін, былі падрыхтаваны да выдання яго паслядоўнікамі толькі пасля гібелі Х. Лаўмяньскага пад коламі трамвая ў 1984 г.³⁹

Сярод прац, створаных у першае пасляваеннае дзесяцігоддзе, вартыя ўвагі даследаванні працаваўшага ў Познані Зыгмунта Вайцяхоўскага (1900 – 1955)⁴⁰ і прадстаўніка кракаўскай школы Уладзіслава Пацехі (1893 – 1958)⁴¹. Сярод прац асабліва вылучалася шматтомная фундаментальная манаграфія У. Пацехі, прысвечаная каралеве Боне, выданне якой спачатку было прыпынена камуністычнымі ўладамі і аднавілася толькі ў 1958 г., у якім аўтар памёр ад анкалагічнага захворвання.

³⁶Gieysztor A. Kolankowski Ludwik (1882–1956) // Polski słownik biograficzny/ Polska Akademia Nauk, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla. T. 13. Klobassa Zręcki Stanisław – Kopernicki Franciszek. Warszawa-Kraków-Wrocław [etc.], 1967–1968. S. 290–291.

³⁷ Kamieniecki W. Społeczeństwo litewskie w XV wieku. Warszawa, 1947.

³⁸ Łowmiański H. Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego. Poznań, 1983.

³⁹ Tenże. Zaludnienie państwa Litewskiego w wieku XVI. Zaludnienie w roku 1528; do druku przygotowali A. Kijas i K. Pietkiewicz. Poznań, 1998.; Tenże. Polityka Jagiellonów; do druku przyg. K. Pietkiewicz. Poznań, 1999.

⁴⁰ Wojciechowski Z. Państwo polskie w wiekach średnich. Dzieje ustroju. Wyd. 1. Poznań, 1945; Wyd. 2. Poznań, 1948; Tenże. Zygmunt Stary (1506–1548). Wyd. 1. Warszawa, 1946; Wyd. 2. Warszawa, 1979.

⁴¹ Pocięcha W. Czasy Zygmunta Starego // Roczniki Historyczne. 1947. R. XVI. S. 184–230; Tenże. Królowa Bona (1494–1557): czasy i ludzie Odrodzenia. T. 1-4. Poznań, 1949 – 1958.

Значны асяродак даследаванняў літвінска-польскіх дачыненняў склаўся ў Варшаве, дзе працавалі пладавіты Юліуш Бардах (1914 – 2010)⁴² і Анна Сухені-Грабовска (1920 – 2012)⁴³. У Варшаве, Беластоку і Катовіцах працаваў Анджэй Вычаньскі (1924 – 2008), які аддаў даніну павагі гісторыі ўзаемаадносін ВКЛ і Польшчы ў XVI ст., а таксама разгледзеў дыпламатычны і ваенныя аспекты знешнепалітычнай гісторыі ВКЛ ў часы кіравання Жыгімонта Старога⁴⁴.

Высокі ўзровень распрацаванасці праблем міжнародных адносін у польскай гістарыяграфіі дазволіў падрыхтаваць шэраг фундаментальных калектыўных прац па гісторыі знешняй палітыкі і дыпламатыі Польшчы. Так, у 1982 г. пад рэдакцыяй Марціна Біскупа выйшаў першы том “Гісторыі дыпламатыі Польшчы”⁴⁵, дзе ўтрамлівалася і інфармацыя, што датычыла і знешняй палітыкі ВКЛ.

Слынным прадстаўніком познаньскай гістарыяграфічнай школы быў вучань Х. Лаўмяньскага Ежы Ахманьскі (1933 – 1996), аўтар знакавай сінтэтычнай працы па гісторыі Літвы ад старажытнасці да савецкага часу, упершыню апублікаванай у 1967 г.⁴⁶ У ёй знайшлі адлюстраванне новыя падыходы і погляды на пытанні гісторыі ВКЛ, яго міжнароднае становішча і ўзаемаадносіны з Каронай Польскай і іншымі суседзямі. Аўтар адзначаў, што войны ВКЛ з Вялікім Княствам Маскоўскім з канца XV ст. прымусілі ВКЛ шукаць збліжэнне з Польшчай. Аднак у праўленне Жыгімонта Старога (1506 – 1548) і Жыгімонта Аўгуста (1548 – 1572), нягледзячы на персанальную ўнію, ВКЛ заставалася

---

⁴²Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. Historia państwa i prawa Polski. Warszawa, 1976; Bardach J. Krewa i Lublin. Z problemów Unii polsko-litewskiej // Bardach J. Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVI wieku. Warszawa, 1970. S. 11–67; Tenże. Litewskość w państwowości i systemie prawa Wielkiego Księstwa w XVI-XVIII stuleciach // Tarp istorijos ir butovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui, pod red. A. Bumblauskasa, R. Petrauskasa. Vilnius: Aidai, 1999. S. 349–366; Tenże. O dawniej i niedawniej Litwie. Poznań, 1988; Tenże. O związku Polski z Litwą – kontrowersyjnie // Kwartalnik Historyczny. 1981. T. 88. Zesz. 4. S. 1061–1066; Tenże. Od aktu w Krewie do Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów (1385–1791) // Unia Lubelska i tradycje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej, pod red. J. Kłoczowskiego, P. Krasa, H. Łaskiewiczza, B. Koshela, A.L. Sowy. Lublin, 1999. S. 12–44; Tenże. Statuty Wielkiego Księstwa Litewskiego – pomniki prawa doby Odrodzenia // Kwartalnik Historyczny. 1974. T. 81. Zesz. 4. S. 750–780; Tenże. Unia polsko-litewska – jej treści i dziedzictwo // Symbolae historico-iuridicae Iulio Bardach dedicate. Łódź, 1997. S. 17–26; Tenże. Z praktyki kancelarii litewskiej za Zygmunta Starego litewskiej // Bardach J. Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVI wieku. Warszawa, 1970. S. 351–378; Tenże. Związek Polski z Litwą // Polska w epoce Odrodzenia. Państwo, społeczeństwo, kultura / pod red. A. Wyczańskiego. Warszawa, 1986. S. 108–161; Бардах Ю. Штудыі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага [Тэкст]; пер. з пол. М. Раманоўскага, пер. з фр. А. Істоміна; уклад. Г. Сагановіч. 2-е выд. Мінск, 2010.

⁴³Sucheni-Grabowska A. Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny. Cz. 1. Geneza egzekucji dóbr. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1974; Taż. Obowiązki i prawa królów polskich w opiniach pisarzy Odrodzenia // Między monarchią a demokracją. Studia z dziejów Polski XV–XVIII wieku, pod red. A. Sucheni-Grabowska i M. Żaryn. Warszawa, 1994. S. 54–115; Taż. Społeczność szlachecka a państwo // Polska w epoce Odrodzenia. Państwo, społeczeństwo, kultura / pod red. A. Wyczańskiego. Warszawa, 1986. S. 13–103; Taż. Spory królów ze szlachtą w złotym wieku. Kraków, 1988.

⁴⁴Wyczański A. Polska w Europie XVI stulecia. Warszawa, 1973; Tenże. Zygmunt Stary. Warszawa, 1985.

⁴⁵Historia dyplomacji Polskiej (połowa X-XX w.): W 5 t. / Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Pod red. G. Łabudy. T. 1: połowa X w. – 1572 / M. Biskup, K. Gorski, Z. Kaczmarczyk, G. Łabuda, Z. N. Nowak, K. Zelewski. Pod red. M. Biskupa. Warszawa, 1982.

⁴⁶Ochmański J. Historia Litwy. Wyd. 1. Wrocławetc., 1967; Wyd. 2, rozsz. Wrocławetc., 1981; Wyd. 3. Wrocławetc., 1982; Wyd. 3, popr. i uzupeł. Wrocławetc., 1990.

суверэннай дзяржавы. Даследаванне Е. Ахманьскага атрымала вельмі добрыя рэцэнзіі літоўскай эміграцыі, некалькі разоў перавыдавалася.

З познаньскага навуковага цэнтра паходзіў Марцэлі Косман, аўтар шэрагу прац па гісторыі ВКЛ і літвінска-польскіх стасункаў⁴⁷. Апошнія яго выданні маюць абагульняючы характар.

Вучань Е. Ахманьскага Гжэгаж Блашчык таксама адзначыўся класічнай, вартай увагі сінтэтычнай працай па гісторыі ВКЛ мяжы позняга Сярэднявечча – пачатку Новага часу⁴⁸. Галоўным яго праектам стала манаграфія, прысвечаная ўсяму комплексу літвінска-польскіх узаемаадносін перыяду Сярэднявечча і Новага часу. Першы том працы, прысвечаны этапу да Крэўскай уніі 1385 г., выйшаў у 1998 г. і быў прыхільна сустрэты крытыкай⁴⁹. У 2007 г. пабачыла свет першая частка другога тома даследавання, храналагічна ахапіўшая 1385 – 1492 гг.⁵⁰ Вызначальны ўжо яе аб’ём, які перавысіў 900 старонак тэксту, насычанага датамі, падзеямі, дробнымі, але істотнымі момантамі, што датычылі не толькі літвінска-польскіх стасункаў, але і іншых бакоў гісторыі ВКЛ.

Не застаўся ў баку ад праблемы літвінска-польскіх кантактаў і другі вучань Е. Ахманьскага Кшыштаф Пяткевіч. Яго манаграфія, прысвечаная XVI-XVII стст., карыстаюцца слушна павягай сярод даследчыкаў-літуаністаў⁵¹.

Прадстаўніком малодшага пакалення познаньскай школы з’яўляецца Яраслаў Нікодэм, аўтар шэрагу артыкулаў і манаграфій па праблемах літвінска-польскіх адносін перыяду Сярэднявечча⁵².

Традыцыі кракаўскай гісторыка-юрыдычнай школы ў даследаванні літвінска-польскіх дачыненняў працягнуў Вацлаў Урушчак⁵³. Таксама ў гэтым рэчышчы працуе

---

⁴⁷ Kosman M. Władysław Jagiełło. Warszawa, 1968; Tenże. Królowa Bona. Warszawa, 1971; Tenże. Od chrztu do chrystianizacji: Polska, Rus, Litwa. Warszawa, 1992; Tenże. O kresach w historii i legendzie: studia i szkice z dziejów polskiej granicy wschodniej. Cz. I. Poznań, 2011; Tenże. Z polsko-litewskiej przeszłości: studia i szkice, 2012.

⁴⁸ Błaszczuk G. Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności: 1492–1569. Poznań, 2002.

⁴⁹ Tenże. Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności: w 2 t. T. I. Trudne początki. Poznań, 1998.

⁵⁰ Tenże. Dzieje stosunków polsko-litewskich: w 2 t. Tom II. Od Krewa do Lublina. Cz. I. Poznań, 2007.

⁵¹ Pietkiewicz K. Kieżgajłowie i ich latyfundium do połowy XVI wieku: ze studiów nad rozwojem własności ziemskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w Średniowieczu. Poznań, 1982; Tenże. Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellonczyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku. Poznań, 1995.

⁵² Nikodem J. Zbigniew Oleśnicki wobec unii polsko-litewskiej do śmierci Jagiełły // Nasza Przeszłość. 1999. T. 91. S. 101–151; Tenże. Stosunki Świdrygiełły z Zakonem Krzyżackim w latach 1430–1432 // Białoruskie Zeszyty Historyczne. 2000. № 14. S. 5–32; Tenże. Wyniesienie Świdrygiełły na Wielkie Księstwo Litewskie // Białoruskie Zeszyty Historyczne 2003. № 19. S. 5–32; Tenże. Jedynowładztwo czy diarchia? Przyczynek do dziejów ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego do końca XV w. // Zapiski Historyczne. 2003. T. 68. № 4. S. 7–30; Tenże. Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza. Poznań, 2004; Tenże. Jadwiga. Król Polski. Wrocław, 2009; Tenże. Witold. Wielki książę litewski (1354 lub 1355–27 października 1430). Kraków, 2013.

⁵³ Sobolewski L., Uruszczak W. Artykuły mielnickie z roku 1501 r. // Czasopismo Prawno-Historyczne. 1990. T. 42. Zesz. 1–2. S. 51–80; Uruszczak, W. Sejm walny koronny w latach 1506–1540. Warszawa, 1980; Tenże. Sejm w latach 1506–1540 // Historia sejmku polskiego. T. I. Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej, pod red. J.

кракаўская даследчыца Лідзія Корчак, у вобласць навуковых зацікаўленняў якой побач з пытаннямі структуры ўлады ВКЛ, кшталтавання эліты і пачаткаў парламентарызму ўваходзяць і праблемы грамадска-палітычных падстаў польска-літвінскай уніі і дыпламатычныя стасункі Каралеўства Польскага і ВКЛ, асабліва ў другой палове XV ст.⁵⁴

У наш час шырокім спектрам праблем з галіны літвінска-польскіх дачыненняў XV – сярэдзіны XVI стст. займаецца працуючы ў Варшаве Дамінік Шульц⁵⁵. Пытанні літвінска-польскіх адносін сярэдзіны XVIст. закранаюцца таксама ў працах варшаўскіх гісторыкаў Анджэя Рахубы⁵⁶, Анджэя Закшэўскага⁵⁷, Хенрыка Люлевіча (1950 – 2019)⁵⁸, Хенрыка Віснера⁵⁹.

Такім чынам, у разглядаемы перыяд польскімі даследчыкамі была напісана вялікая полькасць як вузкасцыялізаваных, так і сінтэтычных даследаванняў, прысвечаных літвінска-польскім дачыненням, назапашаны шэраг канцэптуальных падыходаў. Тым самым быў зроблены значны ўнёсак у даследаванне польска-літвінскіх адносін, створаны ґрунтоўны падмурак для творчасці далейшых пакаленняў гісторыкаў.

Michalskiego. Warszawa, 1984. S. 63–113; Tenże. Państwo pierwszych Jagiellonów. Kraków, 1999; Tenże. «Sejm walny wszystkich państw naszych». Sejm w Radomiu i Konstytucja Nihil novi z 1505 roku // Czasopismo Prawno-Historyczne. 2005. T. 57. Zesz. 1. S. 11–24; Tenże. Sejm walny w Radomiu w 1505 roku i jego konstytucja Nihil Novi // Radomiensis Conventionis decreta Alexandri Regis. Konstytucje wieczyste sejmu radomskiego 1505 roku, ed. by W. Uruszczak, W. T. Kacperski, E. Orzechowicz, A. Karabowicz, G. M. Kowalski. Radom, 2005. S. XIII–XVII.

⁵⁴Korchak L. O akcie krewskim raz jeszcze (na marginesie rozprawy J. Dainauskasa) // Studia Historyczne. 1991. R. 34. № 3. S. 473–479; Taż. Litewska rada wielkksiążęca w XV wieku. Kraków, 1998; Taż. Litwa – przechowana tożsamość. Kraków, 1998; Taż. Monarcha i poddani. System władzy w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie wczesnojagiellońskim. Kraków, 2008.

⁵⁵Szulc D. Miejsce unii Horodelskiej w polsko-litewskich negocjacjach unijnych w latach 1492–1506 // Prace Historyczne. Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego. 2014. № 141. Z. 2. S. 339–365; Tenże. Wymiana dyplomatyczna między Polską i Litwą w sprawach moskiewskich w latach 1492–1569 // 1514 m. Oršos mūšis: karinē pergalē ir jos ženklai. Skiriama Oršos mūšio 500 metų sukakčiai paminėti. Pranešimų tezės. Vilnius, 2014. S. 23–26.

⁵⁶Rachuba A. Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763. Warszawa, 2002; Рахуба А. Вялікае Княства Літоўскае ў парламенцкай сістэме Рэчы Паспалітай 1569–1763 гг.; пер. з пол. мовы М. Раманоўскага; навук. рэд. Г. Сагановіч. Мінск, 2008; Historia Litwy: dwugłospolsko-litewski / A. Rachuba, J. Kiaupienė, Z. Kiaupa. Wyd. 2. Warszawa, 2009.

⁵⁷Zakrzewski A. B. Recepja ustroju i prawa w Wielkim Księstwie Litewskim, XIV–XVIII wiek. T. 40. Warszawa, 2002. S. 247–261; Tenże. Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie – sejmik trocki. Warszawa, 2000; Tenże. Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo-ustrój-społeczeństwo. Warszawa, 2013.

⁵⁸Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. Stosunki polsko-litewskie w latach 1569–1588. Warszawa, 2002.

⁵⁹Wisner H. Litwa. Dzieje państwa i narodu. Warszawa, 1999.